

1. 1. Същност и особености на педагогиката като наука и теоретична система. Предмет и обект, функции и основни задачи.

Същност.

Всяка една наука има своите особености и се ангажира с изследвания от природните аспекти, за което от съществено значение е осмислянето на теоретичните и основи. Педагогическата част от човешкото знание е една от най-старите. Свързана е с развитието на обществото и се отнася до възпитание, образование и формиране на личността на човека за постигане на пълноценен живот и реализация в обществото. Обществения прогрес става възможен в резултат на осъществено чрез образование и възпитание целенасочено предаване на натрупан производствен, социален и духовен опит между поколенията, което се превръща в обективна потребност и важна предпоставка за съществуване и развитие на обществото и във важна негова функция. За разлика от житейския опит и знания в областта на възпитанието, педагогическата наука изследва, анализира и обобщава педагогически факти и установява причинни връзки между педагогически явления. Тя се ангажира не само с тяхното описание и обяснение, но е фокусирана основно върху даването на научно обосновани отговори на въпроси, отнасящи се до произхода и характера на измененията в процеса на развитие и формиране на човешката личност, под въздействие на образованието и възпитанието. Структурната система от научни знания има предназначение да създаде подходящи условия за технологично и организационно осигуряване на педагогическия процес, насочен към формиране и развитие на личността.

Съществуват два аспекта по отношение на разработването и развитието на педагогическата наука:

- Необходимост от такава теоретична основа, която с цялостния си характер отговаря в най-пълна степен на ценностите и принципите в демократичното общество ... и върху тази основа генерира значими промени в педагогическата дейност;

- Извежда методическото и съдържателно значение на педагогиката не само за системата от методи, но и за анализиране на проблеми на педагогическата и социална същност на образованието и възпитанието, общи свойства и закономерности на педагогическия процес ... педагогически принципи и методи.

Педагогическата наука е подсистема на научното познание и като такава, независимо, че притежава основните качествени характеристики на науката, тя се отличава с типични за нея признаци. Нейни специфични черти се разкриват посредством следните научни характеристики:

- Разкриване на закономерностите на педагогическия процес, реализиран в специално конструирана система;

- Наличие на теоретико-експериментална дейност, посредством която се генерират идеи от теоретично, практично и приложно естество;

- Наличие на такива елементи на педагогическата система, които позволяват да се постигне знание за актуалната ... , създаване на технологии, използване на различни ... ;

Разглеждана от тази позиция педагогическата наука може да бъде определена в общ план като такава, която отразява същността и специфичните измерения на педагогическите феномени. Може да бъде интерпретирана и като *научна система за извеждане на педагогически знания за закономерностите и механизмите на възпитание и образование на личността*.

Това определение разкрива педагогическата наука като част от системата от науки в социалната сфера, и заедно с това откроява нейните специфични функции, като систематизирано научно познание, а именно: научно осигуряване и отразяване на целенасочена и специално организирана образователно-възпитателна дейност за формирането и развитието на личността.

Предмет.

Разглеждането на педагогиката като наука изисква обособяването на границата на нейния предмет и обектна област, а това предполага ясното им определяне. Традиционно *предмета се определя чрез понятията образование и възпитание*. Съществува дебат относно използването на тези две понятия. В Западна Европа и САЩ е утвърдено понятието възпитание (наука за възпитанието), а в Централна и Източна Европа понятията образование и възпитание се разглеждат като пределно общи и се използват по равностоен начин. Извеждат се и някои аргументи за приемане на понятието образование като по-обхватно в съдържателен и процесуален план, и същевременно включващо частното понятие възпитание. В този контекст образоваността се интерпретира като резултат от целенасочена и системна дейност в условията на обучение и самообразование, възпитание и самовъзпитание, а педагогиката се определя като наука за образованието. Подобен подход за дефиниране предмета на педагогиката посредством извеждане на основни понятия се разглежда от някои автори, като съдържателни ограничения и противоречия.

Днес съществуват основания за обвързване на предмета на педагогическата наука с разкриване закономерностите на педагогическия процес в контекста на специално конструирана и организирана педагогическа система, чрез разработване на педагогически технологии, реализиране на образователно-възпитателни дейности и създаване на условия за развитие и формиране на личността на човека през целия му живот, в съответствие с приет идеал. Необходимо е да се има предвид, че образованието и възпитанието, като социална дейност, възниква не само за себе си, а представлява средство за подготовка на формиращата се личност за живот в обществото, и за развитие у нея на важни в социален план свойства и качества. Тук са и част от критиките. Характерът и възпитанието се коренят не толкова във възпитателната дейност като такава, а се обуславят от закономерности в развитието и формирането на човека като био-психо-социално същество, и от потребностите и изискванията на обществото за неговата подготовка. Затова по-коректно ще бъде изследването на същността на развитието и формирането на човешката личност и разработването на теории, технологии и методологични конструкции на образованието и възпитанието, като специално организиран педагогически процес в определени социални институции да се реализира върху широка основа, отчитайки въздействието на система от фактори от биологично, социално и физическо естество.

Върху основата на този анализ за предметната същност на педагогиката може да я определим, като *наука за свойствата и закономерностите на целенасоченото образование, респективно възпитание, съобразена със спецификата на био-психо-социалните аспекти в развитието на личността, и реализирана в условията на специално организиран педагогически процес за усвояване на социален опит, посредством дейност и взаимодействие, в съответствие с педагогически цели, методи, форми и средства, и в контекста на училищни и други социални институции*. Обединяването на педагогически, психологически и социологически знания за

обособяване на предмета и същността на педагогическата наука позволява да се открие не само нейната интегративна специфика, но и системният и характер.

Обект – цялостната педагогическа действителност, т.е. образование, самообразование, възпитание, самовъзпитание, като целенасочена и специално организирана от обществото дейност за развитие и формиране на човешката личност, не само посредством въздействие и взаимодействие в условията на педагогическия процес, но и по пътя на въздействие сам върху себе си от страна на възпитавания субект, което също представлява целенасочена дейност. В този контекст образование, самообразование, възпитание, самовъзпитание представляват взаимосвързани процеси.

Обосноваването на предметната и обектната същност на педагогическата наука се обвързва от някои автори с единството и взаимното влияние между три сфери на развитие и формиране на личността. Първите две включват психофизиологичното развитие и непреднамереното образование (социализация). Обхващат система от фактори и представляват обективни детерминанти на третата сфера – т.н. целенасочено образование. Тази трета сфера, според тези автори не може да се отдели самоцелно.

Анализът на цялостната педагогическа действителност позволява да се получи по-ясна представа за научната педагогика. Той дава следните **компоненти**, включени в **структурата на педагогическата действителност**

:

- Преднамерено образование и възпитание (социализация);

- Непреднамерено образование и възпитание.

Преднамерено образование и възпитание. Характеризира се с предварително определена цел и съдържание, със средства, които гарантират предаването и усвояването на отговарящ на определен идеал за формиране на личността социален опит, в условията на активна дейност и взаимодействие между т. нар. ▢ възпитаван, т.е. субектът на дейността и усвояването, и възпитаващ, т.е. субектът на управлението, който

ръководи и подпомага.

В този смисъл преднамереното образование и възпитание притежава съдържателна, дейностна и организационно-процесуална специфика, които осигуряват ... Съществува в две разновидности:

- Формално образование. ...
- Неформално образование. Осъществява се в извънучилищни институции. Характерно за него е, че не притежава особеностите на формалното образование, но се отличава с ...

Съществува възможност преднамереното образование да бъде допълвано от **непреднамереното**

, но могат да бъдат и в конфликт. Непреднамереното образование и възпитание упражнява силно въздействие върху преднамереното образование. То представлява резултат от други дейности ... в най-общ вид – социализация на човека.

Основни задачи на педагогиката:

- *Прогностични задачи.*

Свързани са с обществената потребност от образование, обособяване целта на образованието, факторите, които определят тази цел, методите на педагогическите изследвания и на евристични модели на развитие на педагогическата наука.

- *Конструктивни задачи.*

Изследване на същността, структурата и функциите на педагогическия процес, научното обособяване на съдържанието на образованието, на системата на образование.

- *Задачи с приложен характер.*

Разработване на педагогически технологии, създаване на педагогически задачи с приложна насоченост, създаване, проучване и разпространение на добър педагогически опит, и отчитане въздействието на фактори от социалната среда върху функционирането и развитието на системата на образованието.

Социалния характер на педагогическата наука позволява да се разграничат следните **ф**
ункции:

- *Светогледна функция.*

Усвояване на знания за педагогическата реалност, формиране на педагогически възгледи и убеждения, които определят педагогическата дейност и поведение. Тази функция изразява отношението на педагогическия субект към педагогическата наука, професия, други педагогически субекти, самооценка на собствената дейност и поведение.

- *Методологическа функция.*

Разглеждане на педагогическата теория (знания), като основа за интерпретация и конструиране на частно-научните педагогически знания. Това позволява да се извърши научно ориентиране при анализ на теории, технологии, системна същност и връзки, предметна специфика на частните педагогически науки. Тази функция разглежда и анализа на взаимодействието на педагогиката с другите социални науки.

- *Системообразуваща функция.*

Обосноваване на строежа и взаимовръзките между научните педагогически знания в самата педагогика, както и между всички частни науки в системата на педагогиката. Най-тясно се проявява в анализа, синтеза и оценката на съществуващото, и възникващото ново педагогическо знание.

- *Описателно-обяснителна функция*

Представяне на съществени характеристики на изследваните от педагогиката явления, на характерни за тях причинно-следствени зависимости и закономерности. Тази функция изисква наличие на много ясен понятиен апарат и обосновани в познавателен план изследователски методи.

- *Прогностична функция.*

Предвиждане на развитието на педагогическата наука и дейност, базирайки се на изучаване закономерностите в тях.

- *Конструктивно-преобразователна функция.*

Извеждане на научно обосновани аргументи за усъвършенстване на педагогическата практика и усъвършенстване на учебни системи. Реализирането на тази функция е обвързано с изследователска и експериментална дейност.

- *Рефлексивна функция.*

Отчитане на влияние на резултати от научни изследвания и анализи върху

педагогическата практика и последваща корекция във взаимодействието между теория и практическа дейност.

- *Образователно-политическа функция.*

Обосноваване и научно осигуряване на политиката в областта на образованието с помощта на педагогическото знание.

Образованието като социална система се характеризира със следните инвариантни качества, които са присъщи за нея като цяло и за всеки нейн компонент: гъвкавост, динамичност, вариативност, адаптивност, стабилност, прогнозируемост и цялостност. Системата на образованието трябва да е гъвкава и своевременно да се адаптира към промените в обществото, но да проявява устойчивост в педагогическата си същност. Цялостността е присъщо качество на образователната система. Системата е отворена, чувствителна към промените в себе си и във външната среда. Съвременното образование има хуманистичен и личностно центриран характер, който допринася за акцентирание върху гъвкавост, динамичност, за да се отговори адекватно на обществените потребности.

1. 2. Основни педагогически понятия. Диференциацията в педагогическата наука и мястото на теорията на възпитанието и дидактиката в нея.

Всяка наука притежава понятиен апарат и формирането му представлява един от нейните важни теоретико-методологични въпроси.

Понятие – *символно-мисловна конструкция, която съдържа устойчиви и постоянно повтарящи се характеристики на предметите и явленията.* Негови основни функции са да диференцира, идентифицира и образува класове. По този начин то отразява общото между предметите и явленията, закономерностите при даден клас предмети или явления.

